

*Дмитрашук О. С.,**здобувач Науково-дослідного інституту публічного права*

ЗАГАЛЬНО-СОЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Анотація. В державі де людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека проголошені на конституційному рівні правового регулювання найвищою соціальною цінністю, одним із головних напрямів діяльності органів публічної влади «а ргіогі» є запобігання злочинності, зокрема проявам домашнього насильства. Особливої актуальності в умовах сьогодення, коли кількість випадків домашнього насильства з кожним роком збільшується, набуває загальне запобігання, здійснення якого неможливе без вжиття з боку уповноважених суб'єктів загально-соціальних заходів. Метою статті є з'ясування конкретних найбільш дієвих заходів запобігання домашньому насильству, що мають вживатися на загальнонаціональному рівні службовими і посадовими особами, які наділені відповідними державно-владними повноваженнями. Стаття присвячена дослідженню питань, пов'язаних з вжиттям належних загально-соціальних заходів запобігання домашньому насильству органами публічної влади на загальнодержавному рівні. Автором з'ясовано доктринальні підходи до розуміння сутності поняття «запобігання злочинності». Встановлено, що загально-соціальне запобігання злочинності це комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію причин і умов злочинності, зокрема проявів домашнього насильства. Обґрунтовано, що притягнення до кримінальної та адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства є тим стримуючим чинником, водночас слід забезпечити невідворотність покарання. Доведено, що працевлаштування населення України є одним із дієвих заходів запобігання домашньому насильству так само, як і політика Уряду держави в напрямку досягнення стійкої позитивної динаміки добробуту населення. Наголошується, що неабиякого значення в аспекті запобігання домашнього насильства набуває правова освіта населення, що безпосередньо сприяє подоланню правового нігілізму, а також реабілітаційні заходи, спрямовані на відновлення психологічного і фізичного стану дітей та молоді, які зазнали домашнього насильства.

Ключові слова: домашнє насильство, запобігання злочинності, заходи запобігання, загально-соціальні заходи, юридична відповідальність, правова освіта, працевлаштування, економічні заходи, реабілітаційні заходи.

Постановка проблеми. В державі де людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека проголошені на конституційному рівні правового регулювання найвищою соціальною цінністю, одним із головних напрямів діяльності органів публічної влади «а ргіогі» є запобігання злочинності, зокрема проявам домашнього насильства.

Як зазначають О.М. Бандурка та О.М. Литвинов, коли мова йде про злочинність у цілому як про соціальне явище, найчастіше використовується термін «запобігання злочин-

ності» з виділенням різних видів і етапів запобіжної діяльності. Остання має системний характер і специфічні об'єкти, суб'єкти, засоби запобіжного впливу. У ній виділяють загальне, спеціально-кримінологічне та індивідуальне запобігання злочинам [1, с. 171]. Особливої актуальності в умовах сьогодення, коли кількість випадків домашнього насильства з кожним роком збільшується, набуває загальне запобігання, здійснення якого неможливе без вжиття з боку уповноважених суб'єктів загально-соціальних заходів.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Запобігання домашньому насильству як напрямку правоохоронної діяльності присвячено низку наукових праць, підготовлених такими вітчизняними та зарубіжними вченими: О. Бандуркою, В. Бондаровською, Т. Бугасць, О. Коваловою, Л. Козуб, О. Кочемировською,

Г. Лактіоною, К. Левченко, Т. Малиновською, О. Суслівною, Е. Salisbury, G. Donavin та іншими. Водночас, питанням, пов'язаним із ефективними загально-соціальними заходами запобігання домашнього насильства не приділено достатньої уваги з боку науковців, що обумовлює необхідність проведення подальших наукових розвідок у цій царині.

Зважаючи на вищезазначене, **метою даної статті** є з'ясування конкретних найбільш дієвих заходів запобігання домашньому насильству, що мають вживатися на загальнонаціональному рівні службовими і посадовими особами, які наділені відповідними державно-владними повноваженнями.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи питання загально-соціальних заходів запобігання домашньому насильству першочерговим є з'ясування сутності поняття «запобігання злочинності».

На думку В.В. Голіни «запобігання» злочинності – це сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [2, с. 53].

А.П. Закалюк «запобігання злочинності» визначає, як різновид суспільної соціально-профілактичної діяльності, функціональний зміст та мета якої полягає у перешкоджанні дії детермінантів злочинності та її проявів, передусім причин і умов останніх через обмеження, нейтралізацію, а за можливістю – усунення [3, с. 324].

Деякі вчені поряд із «запобіганням» та «попередженням» виділяють ще «профілактику» злочинності. Так, на думку О.М. Джузи «профілактика» злочинності – це багаторівнева система цілеспрямованих державних і громадських заходів щодо виявлення, усунення, ослаблення та нейтралізації причин і умов злочинності, окремих видів і конкретних злочинів, а також утримання від переходу чи повернення на злочинний

шлях осіб, умови життя та поведінка яких вказують на таку можливість [4, с. 51].

Аналіз вищевикладеного дозволяє стверджувати, що при дослідженні домашнього насильства, як різновиду злочинного діяння, більш доцільно використовувати поняття «запобігання» в трактуванні, що запропоноване В.В. Голіною. Вказана категорія використовується й законодавцем у спеціальному Законі, який безпосередньо покликаний запобігати та протидіяти домашньому насильству.

Загально-соціальне запобігання злочинності – це насамперед комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію разом з тим причин та умов злочинності. Спеціально-кримінологічне запобігання – це сукупність заходів боротьби зі злочинністю, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин і умов, що породжують і спричиняють злочинність, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки. Індивідуальне запобігання злочинам – різновид запобігання злочинності щодо конкретної особи. Тобто індивідуальне запобігання становить ту частину запобіжної діяльності, яка здійснюється на стадії, котра передусє виникненню злочинного наміру [2, с. 55–56].

Деякі вчені, як окремий напрям запобігання злочинності виділяють віктимологічне запобігання. Так, А.Б. Блага зазначає, що віктимологічне запобігання – це специфічна діяльність соціальних інститутів, спрямована на виявлення, усунення або нейтралізацію факторів, обставин, ситуацій, які формують віктимну поведінку й обумовлюють вчинення злочинів; виявлення груп ризику і конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимності з метою відновлення або активізації їх захисних властивостей; а також розробка або вдосконалення вже існуючих спеціальних засобів захисту громадян і конкретних осіб від злочинів [5, с. 10].

Погоджуємось із Л.В. Крижною, що запобігання злочинності на загально-соціальному рівні містить у собі не тільки діяльність держави, але й суспільства, їх інститутів, що спрямована не на боротьбу зі злочинністю, а на вирішення відповідних програм, завдань у сфері економіки, соціального життя, морально-духовній сфері і т.д. Воно здійснюється різними органами державної влади й управління, суспільними формуваннями, для яких функція запобігання злочинності не є головною чи професійною [6, с. 45].

Основними цілями загально-соціального запобігання є подолання або обмеження криміногенно небезпечних протиріч у суспільстві, поступове викорінення відомих ще з біблійських часів негативних явищ, створюваних політичними, економічними, психологічними, ідеологічними, міжнародними та іншими чинниками виникнення криміногенного потенціалу в суспільстві (економічні й політичні кризи, небезпечне майнове розшарування населення, необґрунтоване, навіть злочинне збагачення певних кіл громадян, безробіття, затримка заробітної плати, існування на межі виживання переважної частини населення, занепад моралі, проституція, наркоманія, алкоголізм, безпритульність тощо). Ефективність загально-соціального запобігання злочинності може бути забезпечена розумною та цілеспрямованою соціально-економічною політикою держави [7, с. 19].

Серед загально-соціальних напрямів запобігання домашньому насильству А.Б. Блага виділяє: сімейну, кримінальну та кримінологічну політику [8, с. 31].

Переконані, що притягнення до кримінальної та адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства є тим стримуючим (запобіжним) чинником, який запобігає вчиненню домашнього насильства. При цьому, акцент слід робити саме на забезпеченні невідворотності покарання, адже саме безкарність культивує вчинення нових злочинів.

Принагідно зазначити, що переважна більшість осіб-кривдників, що вчиняють домашнє насильство, працездатні, але не працюють та не навчаються (89 %). Таким чином, працевлаштування населення України є дієвим заходом на загально-соціальні рівні з метою запобігання домашньому насильству.

Позитивним зрушенням у цьому напрямку є підписання 23 вересня 2020 року «Пакту заради молоді-2025», який покликаний побороти проблему безробіття в Україні. Даний пакт – це продовження успішної реалізації «Пакту заради молоді-2020», який був пілотним проектом подолання розриву між освітньою наповненістю програми та вимогами роботодавців. Якщо брати в розрахунок, що 200-250 тисяч молоді щорічно отримують вищу освіту, то за ініціативою Пакту та 150 роботодавців було працевлаштовано майже 45 тисяч – це 25 % від випуску» [9].

Погоджуємось з думку О.А. Ляшенко, що одним із найважливіших напрямів діяльності політики Уряду держави повинно бути досягнення стійкої позитивної динаміки добробуту населення на основі збільшення платоспроможного попиту, зокрема підвищення заробітної плати працюючого населення. На сьогоднішній день найбільш ефективними напрямками підвищення рівня життя населення є: боротьба з бідністю шляхом розширення зайнятості та зниження рівня безробіття; розвиток тимчасової зайнятості і громадських робіт; зростання рівня трудових доходів; скорочення заборгованості із виплати заробітної плати і соціальної допомоги; регулювання мінімальної заробітної плати, збільшення пенсій; розробка і реалізація заходів щодо стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу тощо [10, с. 191].

Так, 30 вересня 2019 року В.О. Зеленський підписав Указ «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» № 722/2019. Серед Цілей сталого розвитку України на вказаний період на запобігання та протидію домашнього насильства можуть позитивно вплинути наступні: подолання бідності; забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх; забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат.

Досягнення Цілей зазначених у вказаному акті глави нашої держави, на нашу думку, буде сприяти запобіганню та протидії домашньому насильству та наданні необхідної допомоги жертвам, які його зазнали.

Враховуючи сучасні тенденції злочинності, неабиякої цінності набуває правова освіта населення, що безпосередньо сприяє подоланню правового нігілізму та задоволення потреб громадян у одержанні знань про право.

З цієї метою 18 жовтня 2001 року Указом Президента України було затверджено Національну програму правової освіти населення, відповідно до якої правова освіта населення полягає у здійсненні комплексу заходів виховного, навчаль-

ного та інформаційного характеру, спрямованих на створення належних умов для набуття громадянами обсягу правових знань та навичок у їх застосуванні, необхідних для реалізації громадянами своїх прав і свобод, а також виконання покладених на них обов'язків. Правова освіта є складовою частиною системи освіти і має на меті формування високого рівня правової культури та правосвідомості особи, її ціннісних орієнтирів та активної позиції як члена громадянського суспільства [11].

Одним із основних напрямів загально-соціальної профілактики є життя реабілітаційних заходів щодо відновлення соціальних функцій, психологічного і фізичного стану дітей та молоді, які зазнали жорстокого поводження, зокрема домашнього насильства.

Згідно чинного законодавства, соціальна профілактика в сімейному, дитячому та молодіжному середовищі передбачає здійснення комплексних заходів, спрямованих на запобігання сімейному неблагополуччю, соціальному сирітству та жорсткому поводженню з дітьми, торгівлі людьми, найгіршим формам дитячої праці [12].

На загально-соціальному рівні також необхідно розглянути можливість боротьби з поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 без запровадження так званого «lockdown» режиму по всій території України. Адже припинення роботи інфраструктури, починаючи з березня місяця 2020 року, вже вплинуло на тенденції домашнього насильства не тільки України, а й багатьох країн світу.

Гостроактуальним, на нашу думку, видається і питання щодо регулювання діяльності ЗМІ, контент яких може негативно вплинути на сімейні цінності у зв'язку з висвітленням актів насильства через екрани телевізорів, комп'ютерів, смартфонів тощо. Тому вважаємо, що слід здійснювати контроль за ЗМІ з боку держави (в частині поширення пропаганди насильства). Щоправда на сьогодні такі дії суперечать ст. 15 Конституції України та ст. 24 Закону України «Про інформацію», відповідно до яких забороняється перешкоджання поширенню інформації.

Висновок. Враховуючи викладене, переконані що наразі необхідна комплексна реалізація усіх вищевказаних загально-соціальних заходів з боку держави, які будуть сприяти створенню здорової, матеріально забезпеченої, конкурентоспроможної та інтелектуальної сім'ї, що в свою чергу буде запобігати проявам домашнього насильства.

Література:

1. Бандурка О.М., Литвинов О.М. Система протидії злочинності: поняття та сутність. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2(10). С. 168–177.
2. Кримінологія: Загальна та Особлива частина : підручник / за заг. ред. В.В. Голіни. Харків : Право, 2009. 288 с.
3. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. 424 с.
4. Кримінологія : навч. посіб. / за заг. ред. О.М. Джузи. Київ : Прецедент, 2006. 198 с.
5. Блага А.Б. Загальносоціальне віктимологічне запобігання насильству в сім'ї. *Протидія злочинності в Україні: кримінально-правові та кримінологічні аспекти* : матер. Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Миколаїв, 26 травня 2016 р.). Миколаїв : Луганський держ. ун-т. вnut. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2016. С. 9–12.

6. Крижна Л.В. Злочини у сфері сімейно-побутових відносин (кримінологічний аспект) : монографія. Київ : КІВС, 2003. 105 с.
7. Голіна В.В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2010. 120 с.
8. Блага А.Б. Загальносоціальне запобігання насильству в сім'ї через призму кримінологічних уявлень Ч. Беккарія. *Еволюція уявлень про злочини і покарання у суспільно-правовій думці (до 250-річчя праці Чезаре Беккарія «Про злочини та покарання»)* : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 24 червня 2014 р.). Харків : Золота миля, 2014. С. 31–37.
9. Новий «Пакт заради молоді-2025» – для успішного майбутнього молоді та України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-pakt-zaradi-molodi-2025-dlya-uspishnogo-majbutnogo-molodi-ta-ukrayini-sergij-shkarlet>
10. Ляшенко А.О. Рівень життя населення сільських територій. С. 187–191. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/prpdaa/6.3/187.pdf>
11. Про Національну програму правової освіти населення : Указ Президента України від 10 жовтня 2001 р. № 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text>
12. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>

Dmytrashchuk O. S. General social measures prevention of domestic violence

Summary. In a state where a person, his life and health, honor and dignity, inviolability and security are proclaimed at the constitutional level of legal regulation the highest social value, one of the main activities of public authorities “a priori” is the prevention of crime, including domestic violence. Of particular relevance in today's context, when the number of cases of domestic violence is increasing every year, is the general prevention, the implementation of which is impossible without the adoption of the authorized subjects of general social measures. The purpose of the article is to find out the specific most effective measures to prevent domestic violence, which should be taken at the national level by officials and officials endowed with the appropriate state powers. The article examines issues related to the adoption of appropriate general social measures to prevent domestic violence by public authorities at the national level. The author clarifies doctrinal approaches to understanding the essence of the concept of «crime prevention». It is established that general social crime prevention is a set of promising socio-economic and cultural-educational measures aimed at eliminating or neutralizing the causes and conditions of crime, in particular manifestations of domestic violence. It is substantiated that bringing to criminal and administrative responsibility for committing domestic violence is a deterrent, at the same time it is necessary to ensure the inevitability of punishment. It is proved that employment of the population of Ukraine is one of the effective measures to prevent domestic violence, as well as the policy of the Government to achieve sustainable positive dynamics of welfare. It is emphasized that in terms of prevention of domestic violence, legal education of the population, which directly contributes to overcoming legal nihilism, as well as rehabilitation measures aimed at restoring the psychological and physical condition of children and youth who have experienced domestic violence, is of great importance.

Key words: domestic violence, crime prevention, prevention measures, general social measures, legal responsibility, legal education, employment, economic measures, rehabilitation measures.